

SEL SÜGISEL LIHULAS

3. Matsalu loodusfilmide festival

MARIS BALBAT

Kolm olevat kohtu seadus. **Matsalu rahvusvaheline loodusfilmide festival** toimus sel sügisel Lihulas kolmandat korda ning enam pole vist põhjust arutada, kas ta ikka leiab aset ka neljandat, viiendat jne-mitmendat korda. Enese-kindlana ja väarikana on ta asetunud PÖFFi ning Pärnu dokumentaal- ja antropoloogiafilmide festivali kõrvale, olles eriti viimasele oma filmide temaatikaga kohati ka konkurent. **Rein Maran**, festivali idee algataja (kuid ometi mitte ametlikult korraldajate nimekirja kuuluja), on TMKs esimesest Matsalu festivalist kirjutades õigusega nimetanud Tallinna ja Pärnu festivali isikupõhisteks, mis tõenäoliselt hääbuvad, kui vastavalt **Tiina Lokk** ja **Mark Soosaar** peaksid nende püstitoidmisest loobuma. Matsalu festival on laiapõhjalisem. Siingi on küll festivali a ja o üks inimene, festivali direktor **Tiit Mesila**, kuid tema kõrval on võrdväärsete partneritena õlga all hoidmas sellised entusiastid nagu **Ago Ruus**, fotomees **Heiko Kruusi**, **Kaja** ja **Alex Lotman** ning teisedki Matsalu Rahvuspargi inimesed, organisatoorset ja majanduskülge püsti hoidev **Vaike Mesila**, Lihula vallavalitsus ja muidugi ka Rein Maran, kelle vaikne kohalolek kõikidel festivali linastustel on tuntav. Lisaks veel kas kohalikke või mujalt Eestist kohale sõitnud loodusfänne, nii professionaale kui amatööre. Huvitatud publiku toetus on väga tuntav.

Toetava tegurina mängib kaasa ka konkreetne keskkond – keskaegne Lihula ja Matsalu Rahvuspark, mille unikaalset loodust koos lindude rändega tutvustavad nii eesti kui välismaistele festivali külalistele kohalikud head ekskursioonijuhid **Aare Lepik** ja Alex Lotman. Lihula lähistel Järise ja Poanse külas on suvekodu mitmel filmiinimesel, sealhulgas Vaike ja Tiit Mesilal, kes veedavad siin aastast poole. Lähedal on Rein Marani, **Peeter Simmi** ja **Vallo Kepsi** suvekodud. Matsalu Rahvuspargi ase-direktori, kõigil kolmel korral festivali žüriisse kuulunud Kaja Lotmani ning festivali väliskülastestega tegelnud Alex Lotmani maja asub mere ääres Matsalus. Penijõel, kolm kilomeetrit Lihulast, on Matsalu Rahvuspargi keskus oma põneva loodusmuuseumiga. Lihula 1990. aastal valminud avara, kahe saaliga kultuurimaja on vald tasuta festivali käsutusse andnud.

Festivali toetavad või finantseerivad lisaks Lääne maakonnale ja Lihula vallale Eesti Filmi Sihtasutus, Kultuurkapital, Kultuuriministerium, Matsalu Rahvuspark ja mitmed teised asutused.

Pärast esimest festivali 2003. aastal loodi MTÜ Matsalu Loodusfilmide Festival, kuhu kuuluvad Tiit Mesila, Ago Ruus ja Heiko Kruusi.

Filme otsitakse teistel festivalidel käies, kataloogide järgi ja tekkinud tutvuste kaudu. Tänavune *grand prix* film,

25. septembril 3. Matsalu loodusfilmide festivali lõpetamisel Lihula kultuurimajas musitseerisid Robert Jürjendal ja Jaak Johanson koos iiri kolleegiga.

Rootsi „**Talumehe elu maa peal**”, jõudis festivalile žürii liikme **Andres Söödi** kaudu, kellele näitas filmi Söödi dokumentaalfilmi „**Üksinda kiigel**” peategelane **Jaak Herodes**, kes omakorda on „**Talumehe elu**” eesti päritolu režissööri **Peter Gerdehagi** sugulane.

Festival on arengus. Kui esimesel festivalil 2003. aastal oli võistlusprogrammis 23 filmi seitsmelt maalt, siis teisel 35 filmi kolmeteistkümnelt maalt, ja kuigi Tiit Mesila arvas teise festivali aegu, et kvantitatiivset kasvuruumi enam ei ole, ületas kolmas festival oma 39 võistlusfilmiga viieteistkümnest riigist siiski eelnenuid. Vist ei olnud eelmistel festivalidel ka ühtegi nii vapustavalt head filmi kui tänavune võitja „**Talumehe elu maa peal**”. Saalidki täituvad vaatajaist üha tuntavamalt. Kui arvestada kõiki toimunud üritusi, ka fotonäitusi Lihula mõisa häärberis ja

mõisaaidas, oli külastajaid seekord ligi 7500. Publiku hulgas oli peaaegu võrdselt noori, keskealisi ja eakaid – selge vahe näiteks ainult noorest publikust koosneva PÖFFiga.

Temaatilisel olid filmid seekord löödud kahte lehte: „**Meri ja kallas**” ning „**Inimene ja loodus**”. „**Meri ja kallas**” tähendas tihtipeale filme saartest või veealusest maailmast, samuti kalade, hüljeste, pringlite või veelindude jälgimisele pühendunud töid. Enamik loodusfilme on ka mitte-spetsialistist vaatajale köitvad. Äsja Norrast tulnuna vaatasin filmides „**Sukeldumine Skagerrakki**”, „**Sukeldumine meritappede maale**” ja „**Norra peidetud saladused**” hõmmastusega veealuseid võtteid fjordides: sellist eksootilist värvikirevust ja liigirohkust oleks oodanud näha vaid lõuna- maistes vetes! Osa filme eristub teistest autori ilmselt väga kirgliku huvi poolest

Režissöör Rein Maran ja tema õpilane Mare Albri, kelle film „Kevad hõbekajaka maal“ pälvis Keskkonnaministeeriumi auhinna.

filmitava vastu. Saksa filmis „Norra peidetud saladused“ läheb režissöör-opeeraator **Florian Graner** allveevõtetele tungiva tahtmisega leida Norra fjordides koralle ning eluunistusega kohata siin haruldast vee-elukat nimega meritont. Unistus täitubki ning filmi võiks liigitada nende loodusfilmide hulka, millest annab välja lugeda üldistust ühe unistuse täitumisest/täitumatusesest.

Matsalu festivali külaliste hulka kuulus atraktiivne prantslastest abielupaar **Anita** ja **Guy Chaumette**. Festivalil oli neil kaks filmi, „**Täiuslik riff**“ ja „**Räägime kaladega**“. Esimesel neist toimus Lihula kultuurimaja saalis maailmaesilinastus. Ka „Täiusliku rifi“ võiks asetada unistuste-otsingute filmiritra. Merebioloogidest allveefilmijad otsivad oma kaameraga täiuslikku,

inimtegevusest ja saastatusest rikkumata korallriffi. Ega leia seda. Chaumette'id olid ühed vähestest, kes festivalil pikemalt oma tööst rääkisid. Kuulsime, et korallrahud on väga õrnad, haavatavad organismid, kahjustuste tõttu nad surevad. Ekraanil näemegi värvikirevate korallide kõrval ka kurvalt pleekinud ja valgeid, surnud organisme. Guy Chaumette räägib: kui korallid täielikult kaovad, on tagajärjed katastroofilised – see toob lumepalliefektina kaasa mitme teise liigi hävingu. Korallrahudest saab ravimeid AIDSi, vähi ja teiste haiguste vastu. Kui korallrahude päästmiseks midagi ei tehta (vaja on poliitilist otsust), surevad nad kolmekümne aastaga välja nagu dinosaurused. Veel arvas Guy, et dokumentaalfilmid (küllap ta mõtles ka loodusfilme) on tihti igavad,

Rahvusvahelise žürii esimees rootslane Sven Jansson.

nende elustamiseks on vaja visuaalseid efekte. Peab ütlema, et oma filmides kasutas ta visuaalse efektina omaenda kaasautorist naist, blondi modellivälimusega Anitat. Pisut palju seda efekti ehk sai, aga no mis siis ikka, oli ju kena vaadata. Küsimusele, kust nad filmimiseks raha saavad, ütles Guy, et töötavad kuurortides, viies inimesi sukelduma. Oma teises filmis „Räägime kaladega” avastavad nad kalad kui suhtlemisaltid olendid, kellega on võimalik kontakti saada. Film pälvis žürii eriauhinna. Matsalu festivalile lubasid Chaumette’id tagasi tulla oma kolmanda filmiga.

Festivalifilmide üheks läbivaks teemaks oligi hoiatus inimtegevuse laostavast mõjust looduskeskkonnale. Eriti rohkelt näeb neid ohte Soome film „Läänemeri – üllatuste meri” (režissöör

Nick Upton, operaator **Kari Hautanen** jt). Film teadvustab, et Läänemeri kui madal, kinnine meri, midagi mere ja järve vahepealset, on eriti tundlik reostuse suhtes. Ohuks merele on laevandus, sest enamik reostajatest lastakse tahtlikult merre. Liigne toit tekitab meres suuri vetikaparvi. Setteproovides on mürkkemikaale. Räägime on nii palju toksiini, et rasedatel ja imetavatel emadel on tungivald soovitatav neid mitte süüa. Merelinnud on ohustatud, vahepealsetel aastatel läks kaduma üllas ja õilis lind merikotkas. Hüljeste arv on langenud. Samas nähakse ja hinnatakse, nagu mitmes teiseski filmis, ka inimeste loodust säästvat tegevust. Inimesed on merikotkastele pesi teinud ja merikotkaid toitnud ning nüüdne merikotkaste naasmine on üks looduskaitsete suuri

Merebioloogidest allveefilmijad, Inglismaal elav prantslastest abielupaar Anita ja Guy Chaumette.

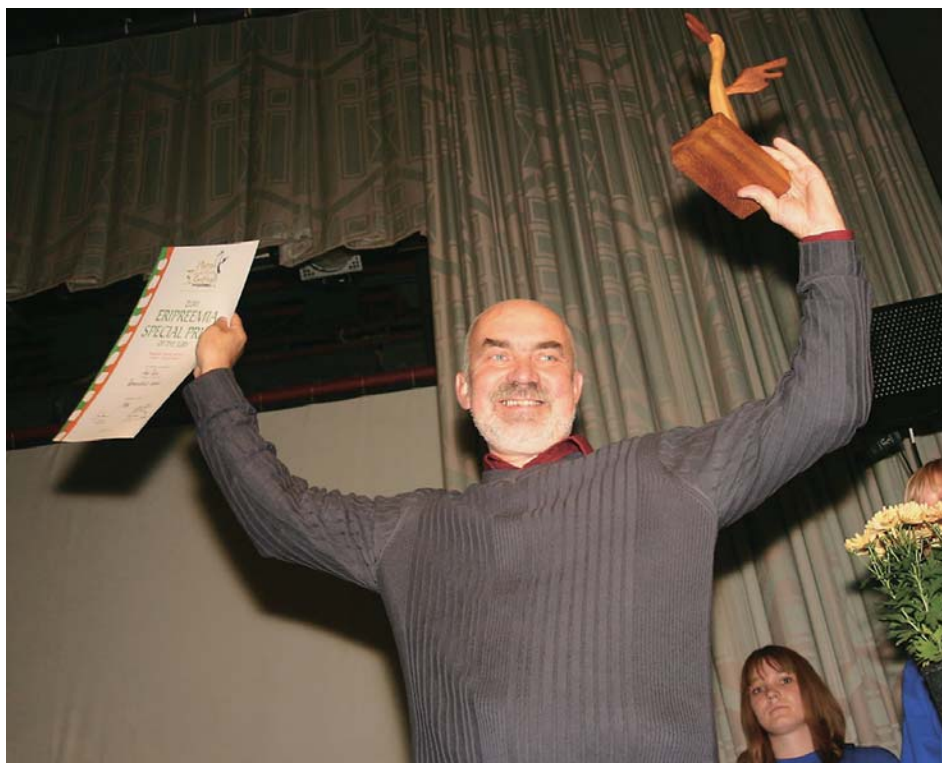
maid triumfe (see puudutab muuseas ka Matsalu Rahvusparki ala). Meri hakkab viimaste aegade kaitseaktsioonide tulemusena oma tasakaalu tagasi saama. Küllap on loodusfilmidelgi selles kaitsetegevuses oma osa!

Üks eksootilisemaid, atraktiivsemaid filme oli Itaalia „Piirideta saared”, mis näitab elu Vahemere saartel Korsika ja Itaalia vahel. Siin on kaljusaarel olemoodi Robinsonina elav loodusvaatleja Jean-Michel oma kaaslasega, palju veelindude ja roomajate liike, hämmastav loodus. Läheduses on kaunis Bonifacio rand, mis suvel täitub turistidega, talveks muutub aga kummituslikult tühjaks surnud linnaks.

Sama rida jätkab Austria film „Aadria saladused”, mis filmitud Aadria mere kaljusaartel Itaalia ja Horvaatia vahel,

kuhu majakavahtidele köisteega toitu ja varustust tarnitakse. On Po jõgi oma üleujutustega, Veneetsia probleemid, merikeeled, südakarbid, kaeluskotkad ja rästikud. Dalmaatsiasse toodi rästikute vastu sisse manguste, kes aga mõne aja pärast läksid prügimägedele toituma, muutusid ise kahjuriteks ja jätsid rästikud sinnapaika. Selleski filmis rõhutatakse inimese loodust toetavat rolli.

Kuueosalise sarjaga „Läänemere pärlid” oli Lihulas soome režissöör **Petteri Saario** Porvoost, sinne vana tuttav, kellelt eelmisel festivalil oli film „Sisukivi”. Petteri Saario on purjetanud Saaremaal, Ahvenamaal, Hailuotol, Gotlandil, Bornholmil ja Kotlinil ning teinud igast saarest filmi. Kolm esimesena nimetatut kuulusid võistlusprogrammi. Nii Petteri Saario kui ka tema kaasope-

Arvo Tammula foto

Kaks auhinda võitnud Ago Ruus, „Rannaniitide laulude“ režissöör ja operaator.

raator **Jan Henriksson** viibisid ka festivalil. Kui otsustada Saaremaa-filmi järgi, siis oli autor püüdnud oma filmides vältida üldtuntud võtteid. Kuid vähemalt Saaremaa puhul oli sel moel tulemuseks mitte eriti huvitav film: näeme näiteks Koguva külas muuseumlikke esemeid ja detaile, kuid mitte küla ennast. Ahvenamaa-filmis ühel väikesaarel elavast perekonnast kordab Saario suuresti oma varasemat filmi „Sisukivi“ sellest samast perekonnast. Filmides oli ülipalju teksti, nii et pilt muutus kohati nagu teksti illustatsiooniks. Natuke edev tundus ka autori enda rohke eksponeerimine tema purjepaadis. Sarja parim ja omapäraseim osa oli „Hailuoto“ peaaegu arktilisest saarest ja tema elanike tegevusest. See film sai ka auhinna.

Kõige rohkem filme, kaksteist, oli Saksamaalt, kusjuures filmitud oli tihti mujal kui Saksamaal (mis on muide küllalt tüüpiline tendents – ikka otsitakse eksootikat ja huviväärsusi mujalt kui omalt maalt). Siia kuulus näiteks väga dramaatiline lugu pringlitest „**Pringlid – elu ja surm kiirteel**“. Pringlid on vähetuntud ja seni üldse mitte filmitud vaalalised. Jälgitakse kahe pringlilapse võitlusi surmaohtudega – üht oma emaga Norra meres, teist Põhja-Ameerika rannavetes. Esimene saab surma delfiinide mängitatuna (delfiinid ei söö neid), teine jääb kinni kalurite võrkudesse, kust inimesed ta suure vaevaga päästavad, nõnda et film lõpeb *happy end*'iga nagu tõeline hollywoodlik lugu. Filmis on mõlemale pringlipojale nimigi pandud, kuid uskumatuna tundub, et

läbi filmi on tõepoolest ühtesid ja samu loomi suudetud jälgida. Kui see film oli kokku pandud lausa klassikaliste dramaturgia reeglite järgi, siis sakslaste teine film, eepiline kaheosaline „**Fantastiline reis Golfi hoovusega**”, mis pakkus kohati küll päris huvitavat informatsiooni, näiteks sellest, kuidas Golfi hoovus Põhja-Jäämeres külmaga nagu kosk põhja vajub, oli oma ühetoonilisusega siiski igavavõitu.

Tihti olid vähemalt tavavaatajale köitvamad filmid, millesse oli kaasatud ka inimene. Minu jaoks olid sellised näiteks Šveitsi film „**Lambakarjuste teekond kolmandasse aastatuhandesse**”, sakslaste „**Elu karude seas**” ja „**Hundid! Tagasi Saksamaal**”, Rootsi film „**Hunt külas**” ning eelkõige muidugi Rootsi film „**Talumehe elu maa peal**” (kõiki 39 võistlusfilmi ei jõudnud vaadata). Tegemist on dokumentaalse kalalakuga filmidega, mis sama hästi kui Matsalu omasse võiksid kuuluda ka Pärnu festivali programmi.

Pika lambakarjustefilmi esimene osa näitab noorepoolset habetunud lambakarjust 400-pealise lambakarjaga talvises metsas: lambad kraabivad rohtu lume alt. Tegemist pole mingi Alpi-idülliga – oma telgis-ööbimiste ja lumises metsas söögikeetmistega on see töö lambakarjusele nii füüsiliselt kui ka psüühiliselt raske. Aeglane film täis loodushelid, lammaste määgimist ja keldade kõlinat loob omapärase meeleolu. Filmi teises osas näeme sama meest juba koos perekonnaga suvisel ajal lammas-tega mägikarjamaal. Töö on raske ka siin; kogu selle kitsede lüpsmise, juustu tegemise, loomade ravitsemise, poegimiste abistamise ja muuga teevad lambakarjus ja tema naine tööd 18–19 tundi päevas, magatakse napp viis tundi. Paralleelselt näeme vahepeal teisegi lambakarjuse elu. Sissevaade meie jaoks tundmatusse elukeskkonda oli kahtlemata põnev.

Dramaatiline oli Rootsi film „**Hunt külas**”, kus külaelanike ning looduskaitstajate vahel areneb visa võitlus Rootsi tagasi tulnud hundikarja pärast. Vihaste külameeste näod ühel hundivastasel koosolekul oleksid lausa nagu stseen Kitzbergi „**Libahundist**”. Helikopteriga jälgitud huntidele õnnestub raadiosaatjad külge kinnitada, mis võimaldab nende asukohta määrata ning leevendab probleemi vähemalt mõneks ajaks.

„**Hundid! Tagasi Saksamaal**” näitab, kui haruldaseks on hunt Kesk-Euroopas muutunud. Saksamaale, kus hundid hävitati 150 aasta eest, on nüüd hakanud neid üle Poola piiri tagasi tulema, kuid isegi metsavahid pole neid näinud. Hundiuurija Sabine on üliõnnelik, kui pärast pikki edutuid jälgimisi õnnestub üht siiski vaatetornist näha ja filmida. Filmis võideldakse nn Punamütsikese sündroomiga, väites, et hunt inimest ei ründa ega vigasta.

Eesti filme oli festivalil viis. Noore loodusfilmija, Rein Marani õpilase **Mare Albri** film „**Kevad hõbekajaka maal**”, mis filmitud ühel Rohuneemelähedasel laiul, oli igati tasemel. Varjest filmimisega oli kätte saadud päris haruldasi kaadreid kajakate elust. **Rein Marani** film „**Sundasunik**” räägib inimeste poolt Eestisse toodud kährikkoe-rast ning selle migrantiga seotud probleemidest (filmist on pikemalt juttu TMKs nr 8/9, 2005). Põhjalik ning teadusliku suunitlusega on **Ago Ruusi** Matsalus filmitud „**Rannaniitude laulud**”, milles rõhk ennekõike kaduma hakkaval kärnkonnaliigil kõrel ja tema päästmisaktatsioonidel.

Festivali naelaks, selle silmapaistvaimaks sündmuseks sai rootsi režissööri **Peter Gerdehagi** vapustav film „**Talumehe elu maa peal**”. Autor jälgib oma täispikas filmis omapärase talumeheloodusfilosoofi elu. Pikk kõrge laubaga viikingitaoline mees peab talu esiisade kombel hobuadra, äkke, looreha ja vana

Ago Ruusi foto

Festivali *grand prix*' võitja, rootslane Peter Gerdehag.

rehepeksumasinaga, kasutamata kunstväetisi ega mürkkemikaale. Talu senist looduslikku ilmet ja taimekooslust säilitav, oma sidet loodusega tunnetav, ümbruskonnas hinnatud ja lugupeetud mees tajub probleeme laiemalt, soovides, et külas ja taludes oleks pühendunud inimesi. Kui metsikud taimed võtavad võimust, kaotame oma hinge, hoiatab ta. Ühelt linnaskäigult tuleb ta aga tagasi saatusliku sõnumiga: mul on surmaotsus. Vähk jätab aega veel mõned kuud. Mees ei kaeble, kuid ta näkku tekkinud närvitõmbelus reedab ta sisevõitlusi. Siiski ta usub: see talu jääb püsima. Ma tean seda. Ma tunnen seda. Filmi katarsislikud mustvalged lõpukaadrid pärineksid nagu mõnest **Ingmar Bergmani** filmist: lumesadu, loomad lumes, mees ise puukoorma otsas nagu hajumas silmapiiri taha.

Peter Gerdehag oli oma filmi karismaatilise kangelase sõber ja naaber – õnnelik juhus filmi tegemiseks. Pärast filmi linastumist demonstreeris Gerdehag Lihula muuseumi saalis slaidiprogrammi oma kangelasest ning tutvustas selle põhjal välja antud raamatut.

Ilma filmita „**Talumehe elu maa peal**“ poleks see festival olnud seda, mis ta oli. Ettearvatult pälvis see žüriilt *grand prix*.

Matsalu III rahvusvahelise loodusfilmide festivali auhinnad

Festivali peapremia, grand prix

„**Talumehe elu maa peal**“, Rootsi, 2003, rež Peter Gerdehag.

Kategoorias „Meri ja kallas“

Parim režii

„**Aadria saladused**“, Austria, 2003, rež Michael Schlamberger.

Parim operaatoritöö

„**Norra peidetud saladused**“, Norra, 2003, rež Florian Graner.

Žürii eriauhind

„**Räägime kaladega**“, Suurbritannia, 2003, rež Guy Chaumette.

I preemia

„**Raudrifid**“, Suurbritannia, 2003, rež Sue Daly.

Kategoorias „Inimene ja loodus“

Parim režii

„**Kreeka – jumalate aed**“, Austria, 2005, rež Michael Schlamberger.

Parim operaatoritöö

„**Apalatšid**“, Austria, 2005, rež Steve Nicholls ja Alfred Vendl.

Žürii eriauhind

„**Rannaniitude laulud**“, Eesti, 2005, rež Ago Ruus.

I preemia

„**Läänemere pärlid 5 – Hailuoto**“, Soome, 2005, rež Petteri Saario.

Auhinnad määras festivali žürii koosseisus:

Irjaleena Eriksson (Soome),

Sven Jansson (Rootsi) – esimees,

Kaja Lotman (Eesti),

Andres Sööt (Eesti) ja

Peter van der Wolf (Holland).

Eriauhinnad

Eesti Vabariigi Keskkonnaministeeriumi auhind
„**Kevad hõbekajaka maal**“, Eesti, 2005, rež Mare Albri.

Matsalu Rahvuspargi auhind
„**Poiss, kes jumaldas loodust**“, Norra, 2005, rež Asgeir Helgestad.

Eestimaa Looduse Fondi auhind
„**Primorje puudollarid**“, Venemaa, 2004, rež Jevgeni Feršter.
„**Söüb ja salgab**“, Norra, 2005, rež Kurt Salo.

Lihula valla auhind
„**Rannaniitude laulud**“, Eesti, 2005, rež Ago Ruus.

Läänemaa keskkonnateenistuse auhind
„**Eesti loodus**“, Rootsi, 2005, rež Tom Arnbom.

Lihula muuseumi auhind
„**Lühilood loodusest**“, Ungari, 2005, rež Sándor Zsila.

Täpsustuseks TMKs nr 11 ilmunule:

lk 13: XV üleliidulist filmifestivali Tallinnas peeti 1982. aasta algul, kus Arvo Kukumägi tunnistati parimaks meesosatäitjaks kevadkülvivolniku rolli eest Peeter Simmi filmis „Ideaalmaastik“, samal ajal mängis ta Kalju Komissarovi Noorsooteatris lavastatud Vsevolod Višnevski „Optimistlikus tragöödias“ episoodilist osa;

lk 43: Olavi Ruitlase „Vollid“ lavastaja oli Tarmo Tagamets;

lk 48: Kivisildniku ja Kauksi Ülle „Pühaku“ „Vanemuise“ lavastuse kunstnik oli Liina Unt;

lk 66: Kaarel Irdi 70. sünnipäeva 1979. aastal tähistati tema lavastustega „Tagahoovis“, „Naistelaulud“, „Meestelaulud“ ja „Reigi õpetaja“.